

SOUAL
CALAF

SOBRE *HISTÒRIES DE CALAF*, DE JOSEP MARIA SOLÀ

JAUME FARRÉS I COBETA

El llibre que presentem aquesta tarda és el tercer que publica Josep Maria Solà.¹ L'any 1997 publicava la novel·la *Llibre de les quatre metamorfosis*, que havia resultat guanyadora de la primera edició del premi Pere Calders, l'any 1995. El seu segon llibre, *El somni de Grècia*, de l'any 2006, és un assaig que recull les recerques sobre com s'ha produït la recepció de la tradició clàssica, sobretot la grega, en la cultura i la literatura catalana. Finalment, aquest any 2008 veu la llum el volum *Històries de Calaf (visions, tradicions i personatges)*.

Un denominador comú de l'obra que Josep Maria Solà ha donat a conèixer fins al moment, ja sigui l'estrictament literària com la de caràcter assagístic, és el rigor intel·lectual i l'exigència de qualitat a què s'obliga des del primer moment i que manté amb tossuderia durant el procés d'elaboració fins a donar-hi el *placet* final. Em fa l'efecte que no l'interpreto malament si dic que el punt de partida de la seva vocació literària seria el següent: és millor el silenci d'un home reflexiu que se cerca a si mateix, que els crits buits i estripats de la turba i la gossada. Si cal parlar, si val la pena escriure, que sigui per atènyer un objectiu més alt que el silenci i el crit: la saviesa. Sobre aquestes bases sòlides, doncs, l'autor ha construït el seu discurs amb un alt rigor i una gran exigència pel que fa als temes

escollits, a l'ambició narrativa, a la documentació que sustenta les opinions, i a la forma d'expressió, o sigui, l'estil. Això té un preu, és clar. I més en aquesta societat banalitzada i pueril que ens dol a tots dos i en la qual no ens volem reconèixer ni confondre. La seva és una obra per a minories, per a aristòcrates de l'esperit, si se'm permet l'exageració. L'autor se sent còmode movent-se *au dessus de la mêlée*, perquè sap que el temps li acabarà donant la raó, com gairebé sempre sol passar amb les obres ben fetes. Com els bons vins, que milloren amb els anys dins de la quietud de l'ampolla, les obres que Josep Maria Solà ens ofereix són de llarg recorregut, com llavors sembrades en un recer del camp, lluny de la centralitat, de la cremor del sol i del desgast de les ventades; unes llavors de germinació lenta que, per a qui les sàpiga conrear, contenen en la seva modèstia la possibilitat d'esdevenir una planta magnífica.

Què és *Històries de Calaf*? No us ho sabria dir amb una paraula. El que sí que sé és el que no és. No és només un llibre de records personals de to més o menys elegíac referits a una infantesa perduda i a un temps irremissiblement passat que ja no tornarà. Tampoc no és el típic llibre d'història local, que molts pobles tenen publicat —per això l'autor hi ha posat el títol en plural: *Històries de Calaf*. Ni tampoc ens trobem davant d'una crònica social, econòmica, cultural o política d'una comarca d'interior, la «Catalunya dels tres quarts» com la qualifica Antoni Pladevall. No hi busqueu només una evocació poètica del paisatge

1. Aquesta és la transcripció del text llegit en la presentació del llibre del calafi Josep Maria Solà, *Històries de Calaf* (Berga: Edicions de L'Albí, 2008), que va tenir lloc a la Biblioteca Central d'Igualada el dia 15 de maig de 2008.

i les gents que l'habiten, ni tampoc un assaig pur i dur sobre el caràcter o la idiosincràsia calafina, el poble de frontera que obre les portes de la Catalunya profunda.

Que ningú no pateixi per tenir una definició del llibre que ens ocupa: simplement llegiu-lo. Ja sigui d'una tirada, cosa especialment grata de fer —us ho dic per pròpia experiència— o a bocins i assaborint-lo a poc a poc. Feu-ho com vulgueu i qualifiqueu-lo vosaltres amb la paraula que millor us sembli. Us trobareu a poc a poc immersos en un món particular, petit, proper i estimat, el de Calaf, presentat des d'òptiques i perspectives ben diferents (que van des del conte o la rondalla, l'anotació en un full de dietari, un poema, la ressenya d'una conferència, la recerca històrica o fins i tot un discurs d'una nit de Reis...). Tot el que s'explica es vehicula a través d'aquesta veu modulada en tonalitats i colors diferents, la de l'autor, que vol compartir i donar a conèixer allò que sap i sent i ens vol encomanar la passió per tot allò que fa referència al seu poble: hi reviureu records personals d'un temps passat, apunts interessantíssims i rigorosos d'història local, elements de crònica social, econòmica, cultural i política, l'evocació poètica d'un paisatge i de les gents que l'habiten i el conformen, paràgrafs on es reflexiona en to assagístic sobre la comunitat a la qual pertany, esbossos biogràfics de personatges calafins perfectament emmarcats en el context general del món que van habitar, moments d'humor i ironia, també de ràbia i enuig i, sempre, el regal de la frase ben escrita i el goig de la paraula escaient.

I és fixant-nos en aquest aspecte que potser trobaríem la definició que tant buscàvem, que permetés englobar la totalitat del llibre i que com a crítics ens deixaria tranquils. *Històries de Calaf* és una *pièce bien faite*, una obra ben feta, que dirien els francesos. Tant se val de què parli, el resultat és llegidor, perquè Josep Maria Solà, per la màgia del llenguatge, sap atrapar els lectors en totes i cadascuna de les seccions i articles que conformen l'obra, ja sigui parlant de l'estevanac, un escarabat

de nom eloqüent que trobarem per aquelles contradetes, o d'una versió calafina del *Comte Arnau* recollida per Milà i Fontanals, quan en aquest país encara hi havia savis de debò. Per això *Històries de Calaf* no és un llibre que pugui interessar només als calafins i als veïns dels pobles de la rodalia, sinó que té una projecció més enllà de l'altiplà i la seva lectura resulta interessant més enllà dels estrictes límits de l'Alta Segarra (i no Alta Anoia).

Llegint un llibre com aquest, hom pensa quantes coses magnífiques es poden explicar d'un poble tan petit com Calaf. I quantes, encara, en queden per explicar: perquè el poble és viu i l'autor és jove. El secret de llibres com aquest, i que Josep Maria domina a la perfecció, és la mirada. Molta gent mira, mira i no veu res. D'altres han après a mirar-se les coses properes i quotidianes (gent, pedres i paisatge), no amb la displicència de l'esnob a qui el món se li fa petit, sinó amb l'interès i la curiositat del savi, que veu, es fa preguntes i es deixa endur pels petits detalls (un nom, una referència històrica, una persona que se'n va, un vers espars) cap a terrenys insospitats. El secret de llibres com el que avui presentem és, sí, la mirada, però també la paraula. I en l'autor d'aquest llibre s'apleguen les dues qualitats. Potser com a bon calafí hagi d'atribuir-ho a la boira i a la marinada: la capacitat de veure-hi més enllà de l'aparença i el talent de saber-ho reflectir amb les paraules adequades. I això només ho saben fer els bons escriptors.

Permeteu-me que faci una marrada en el meu discurs per formular un petit apunt de caràcter antropològic i geogràfic que m'ha suscitat la lectura d'aquest llibre. Demano benevolència si el que diré ara us sembla una bajanada, però no me'n sé estar. Us adonareu, llegint els diferents articles del llibre, sobretot l'apartat final, el de les biografies, que aquelles terres han donat molts fills de Calaf que, havent nascut allà i després d'haver forjat durant la infantesa el seu caràcter, n'han marxat (en algun cas n'han fugit) amb molta facilitat, després s'han escampat pel món i han viscut cadascun d'ells la seva peripècia personal lluny

de la terra nadiua. Calaf, doncs, exporta gent. No només els que apareixen al llibre, que potser són els més insignes, sinó moltes altres persones anònimes nascudes sota l'ombra del campanar que han construït la seva vida lluny. Quanta gent coneixeu que són de Calaf o que la família en procedeix? Què ho fa que hi hagi una gran escampadissa de calafins arreu, malgrat que la població d'origen sigui relativament petita?

Ho atribueixo a la geografia. El fet que la conformació geogràfica d'aquelles terres tingui forma d'altiplà em penso que té més a veure-hi que no ens pensem. Fixeu-vos-hi: a grans trets, la forma geogràfica de les terres calafines seria semblant a la lletra N minúscula, en què per arribar al capdamunt de tot cal enfileu-te per unes parets pendents que hi condueixen, quan s'arriba al punt més alt tot és pla —potser ondulat— i, per poc que ens en moguem, tornem a trobar la baixada. Calaf estaria situat al punt més alt d'aquesta N, de manera que, com l'aigua, seguint l'elemental llei de la gravetat, els corrents i les forces ancestrals empenyen avall d'una manera indefectible. És així: com el clima, les formes de la terra manen i condicionen la nostra existència amb forces invisibles: quan la gent es mou de l'altiplà troba ràpidament una sortida, a una banda o a una altra de la gran N. Es miri per on es miri, de Calaf se'n surt sempre anant avall.

Per comparar-ho amb una altra conformació geogràfica totalment diferent podríem posar l'exemple d'Igualada, el dibuix de la qual no és la N sinó la U. Efectivament, Igualada és al fons d'una conca, que recull aigua i gent i l'encercla i la fixa dins d'un sistema de serres i turons difícils de remuntar, per la qual cosa és més complicat d'escapar-se'n, no només d'una manera real i física, sinó especialment mental. Si hi ha tants calafins escampats arreu, potser ho podem atribuir a aquesta circumstància geogràfica que domina les seves reaccions.

La gent de Calaf, quan es lleva, contempla horitzons dilatats i perspectives llunyanes i

la lluminositat hi és esplèndida. Al vespre, com s'encarrega de recordar-nos Josep Maria Solà al començament del llibre, un toc de marinada els lliga amb la mar de la banda de Tarragona i els dóna un no sé què de rauxa i de festa. La gent d'Igualada, quan es lleva, no hi veu més enllà de les serralades que la circumscriuen, la llum és més matisada i la marinada només ens visita de tant en tant. Històricament, la geografia ens ha imposat viure tancats en nosaltres mateixos, mirar-nos molt el melic, ser capaços de sobreviure amb poca cosa, reclosos dins d'aquesta conca, la lletra U que esmentàvem: com voleu que els caràcters siguin iguals? Si l'altiplà porta implícita una invitació a l'escapada i a la descoberta, la conca condiciona una existència més sedentària i recollida. Sortir de Calaf ha estat sempre fàcil, sortir d'Igualada, en canvi, ha requerit una determinació considerable. D'una manera natural, intuïtiva, Calaf ha estat terra de sembradura, Igualada de recol·lecta. Però al mateix temps Calaf ha forjat personatges amb una extraordinària amplitud de mires i horitzons dilatats i, en proporció, Igualada ha mantingut una nòmina més modesta de personatges que hagin traspassat els límits de la conca i hagin projectat la seva obra i la seva personalitat més enllà d'aquestes muntanyes.

Però malgrat els fills que n'han marxat, a l'altiplà hi subsisteixen uns pobles. Tossudament. Orgullosament. Sempre m'ha agradat imaginar-me el campanar de Calaf, que es divisa des de qualsevol de les perspectives possibles, com un pal de paller, dreçat i orgullós, que ha sabut aglutinar al seu voltant la comunitat que hi habita, com un pare zelós que protegeix la fillada dels perills i lluita perquè no perdin el nord. No serveix de res disposar d'un bon pal si no se sap lligar el paller. Els calafins han construït al seu entorn històries i rondalles delicioses com la de la corda de la mula que hi va restar penjada durant molt temps després d'una nevada, o les paraules glaçades del mercat que se celebrava als seus peus. Josep Maria Solà, que cada any, a començament

de curs, acompanya els professors de l'Institut a fer una visita al campanar, ho sap i ho escriu: el campanar és com un arbre que fa ombra, dóna fruit i acull el visitant i, com un enorme xiprer de pedra, dóna la benvinguda al nouvingut.

Calaf ha canviat molt des dels temps que mossèn Pius Forn li va dedicar el conegut poema *El campanar de Calaf* (1958). Carreteres magnífiques han fet més fàcil l'accés a l'altiplà i això n'ha canviat profundament la fesomia, la composició social i els parlars que s'hi senten. Si avui es glaressin les paraules dels firaires i els compradors del mercat, en arribar el desgel el xivarri seria considerable i semblaria una babel multilingüe. Calaf ha acollit molta gent, els darrers anys, procedents de les Espanyes, del Magrib, de Romania, de Polònia. S'han projectat polígons industrials on abans se semblava ordi, i l'ondulació amable dels camps de Seronelles ara és un enorme aparcament a cel obert. S'han urbanitzat barris nous i les empreses de construcció han pres el lloc de la pagesia i la ramaderia. Abans l'aigua era un bé preuadíssim i escàs, avui Calaf no sap què és estalviar-la. Em fa l'efecte que l'altiplà ha passat del segle XIX al segle XXI en menys de cent anys. Calaf té per davant reptes importants i veurem com els afronta. El campanar, pal de paller de la comunitat, continua plantat a la Plaça Gran, impertèrrit i sòlid. Ara cal que els brins de la palla s'entrellacin i nuïn, que les forces i els pesos s'equilibrin i es reparteixin amb saviesa. És impossible descriure científicament, per molt que els sociòlegs s'hi esforcin, el secret de la pervivència dels pobles. Hi ha d'haver uns nervis socials i una musculatura econòmica que es mantingui tensa i, sobretot, una voluntat de ser. Tot això, Calaf ho té: la verticalitat del campanar, rotund, masculí, però de formes suaus, deu simbolitzar a la perfecció la voluntat de ser d'aquell poble. Els calafins se senten orgullosos del seu campanar: ell vetlla per la son dels seus fills, vinguin d'on vinguin, en les llargues nits d'hivern.

Una de les gràcies o dels valors afegits del llibre, és clar, consisteix en el fet que l'autor forma part del poble que s'arraïma al voltant d'aquest campanar. Josep Maria Solà és un calafí de soca-rel i en la seva trajectòria vital ha estat, és i asseguraria que continuarà essent part activa i protagonista de la comunitat que el va veure néixer i créixer. Això fa que les històries que ens explica en el seu llibre no siguin només un recull de dades, fredes i objectives, sinó que hi regalimi una implicació personal i una veu en primera persona que les fa més properes, emotives i, sobretot, autèntiques. Així, quan parla del Casal, de la coral Gebrada, del moviment Júnior o analitza l'esperit d'una generació de calafins que han anat retrobant-se any rere any, no ho fa l'historiador o el cronista distanciat i prudent, sinó que qui parla i escriu és algú que ha estat monitor i ha portat canalla de campaments, que ha cantat música coral, que és nascut a primers dels seixanta i, fins fa poc, es trobava a sopar anualment amb els altres calafins de la mateixa edat, que ha fet de Rei blanc i ha allionat els nens sobre la lectura, que coneix de prop l'entrellat del Carnaval i el senyor Pellofa, i que ha estat membre de la junta del Casal (sigui dit de passada, una entitat admirable i un autèntic miracle en els temps que corren). L'experiència vital de conèixer des de dintre els ressorts que mouen un poble fa que aquest llibre no l'hagués pogut escriure ningú més que ell, almenys de la mateixa manera i amb la mateixa autenticitat. Gràcies, Josep Maria, per haver-nos regalat aquest llibre deliciós.

JAUME FARRÉS I COBETA (Igalada, 1964). Llicenciat en Filologia Catalana per la UB i en Humanitats per la UOC. Professor de llengua i literatura catalanes a l'IES Alexandre de Riquer de Calaf i col·laborador docent dels estudis de Filologia Catalana de la UOC. Ha elaborat l'estudi *Joan Llacuna: el poeta d'Igalada* (2005).

